

Over verantwoordelijkheid

Al vanaf het eerste moment voelde ik weerzin tegen deze serie 'Onze blik zuiveren'. En ook psalm 101 in de vrije vertaling van Huub Oosterhuis, die als een rode draad door deze serie loopt en die we ook zonet weer hebben gezongen, kon mij niet bekoren.

Ik wil helemaal niet vertoeven in het 'land der transparanten', en ik verlang ook niet naar een doorzichtig huis. Sterker nog, ik moet er niet aan denken om in zo'n glazen huis te wonen. Steeds blootgesteld aan de blik van buitenaf, van anderen – goed of kwaad bedoeld. Daar ben je toch niet veilig.

Tijdens de voorbereidingen voor vanochtend voelde ik me net zo'n recalcitrante profeet Amos, die roept: Ik haat jullie feesten, jullie samenkomsten verdraag ik niet, bespaar me het geluid van jullie liederen. Het is allemaal zo ontzettend zelfgenoegzaam – je blik zuiveren – mooi, daar zijn we toch al dertig jaar mee bezig via alle mogelijke zelfhulpboeken en zelfontplooiingscursussen. En als we er nu nog steeds niet achter zijn wat de verlossende boodschap ervan is, dan kun je ervan uitgaan dat je het ook in de komende dertig jaar niet te weten zult komen. We verknoeien onze kostbare mensentijd met dat 'gezuiver', en met alles en iedereen transparant te willen maken. Als u nu denkt: nou, nou zo zwart/wit ligt het toch allemaal niet, dan hebt u volkomen gelijk. Nota bene ben ik zelf degene die steeds maar roept dat het niet om of/of maar om en/en gaat in je denken en doen.

Hoe komt het dan toch dat ik zo'n aversie voel bij 'het zuiveren van onze blik' en 'het leven in het land der transparanten'? U begrijpt, de weg naar deze overweging was een queeste naar de bronnen van mijn irritatie. Op weg naar Pasen daalde ik af in de krochten en spelonken van mijn 'ik' en wat ik onderweg tegen kwam waren de drie begrippen, waar het vandaag over gaat: schuld, schaamte en verantwoordelijkheid.

Mij werd duidelijk dat het de twee woorden 'zuiveren' en 'transparantie' waren, die mijn gevoel van boosheid opwekten. Twee woorden die onlosmakelijk met schuld en schaamte verbonden bleken te zijn. Ik zeg het vaak in lezingen: "Taal is niet 'onschuldig', taal roept een wereld van verbeelding en herinnering op. Taal beschrijft niet alleen een werkelijkheid, maar creëert ook een werkelijkheid." Maar nu ervoer ik het ook. En ik ben me ervan bewust dat voor een ieder van ons de woorden 'zuiveren en transparantie' weer een eigen wereld aan beelden en herinneringen oproepen – dat maakt communicatie en het werkelijk begrijpen van elkaar via taal ook zo moeilijk.

Het is het Duitse deel van mijn biculturele identiteit dat mij ervoor waarschuwt het woord 'zuiveren' te snel in de positieve zin te gebruiken. Te diep zitten de historische wonden die met dat woord verbonden zijn: het zuiveren van het Arische ras – of: het vermoorden van iedereen die niet aan deze Arische 'reinheidsnorm' voldoet: joden, zigeuners, homo's. Het woord 'zuiveren' heeft voor mij zijn onschuld verloren. Het is gehuld in een dikke laag schuld en schaamte. Verstrikt in zonde. Mijn geweten heeft dit woord in de ban gedaan.

Ook al voelen de misdaden die tijdens de Tweede Wereldoorlog van Duitse zijde zijn gepleegd voor mij niet als persoonlijke schuld en ervaar ik geen schaamte – ik ben immers ver na de oorlog geboren – het is wel een erfenis die ik met mijn geboorte en met mijn Duitse paspoort ongevraagd heb meegekregen. Een erfzonde in zekere zin, een aanmaning tot collectieve waakzaamheid en verantwoordelijkheid. En precies die waakzaamheid, dat gevoel van verantwoordelijkheid voor de toekomst, dat Auschwitz nooit meer mag gebeuren, doet alle alarmbellen af gaan, en veroorzaakt de onmiddellijk opkomende irritatie over 'onze blik zuiveren'.

Welke woorden zijn met Nederlandse erfzonden verbonden en rinkelen in uw hoofd? Denkt u nu bij het woord 'zuiveren' aan zuiveringsacties tijdens het Nederlandse koloniale bewind in Indonesië of misschien aan het drama dat zich met de Dutchbatters in Srebrenica heeft afgespeeld. Of misschien is het de Nederlandse betrokkenheid bij de slavernij, die dit jaar 150 jaar geleden in Nederland werd afgeschaft. 150 jaar geleden pas! Maar misschien gaat er helemaal geen alarm af bij het woord 'zuiveren' en zijn het heel andere woorden die nu door uw hoofd spelen.

Het andere woord in psalm 101 dat bij mij een soortgelijke irritatie veroorzaakt is ‘transparantie’. Net als bij ‘zuiveren’ zit er iets gewelddadigs in dat woord: alles en iedereen moet worden doordrongen met licht - verlicht, gepenetreerd, niets mag ondoorzichtig blijven. De pianiste Wanda Wiericke stelt het helderheidsfetisjisme van onze moderne tijd in de roman *Het Geheim* van Anna Enquist aan de kaak en houdt een pleidooi voor de ondoorgrondelijke kracht van muziek. Enquist schrijft:

“Wanda zuchtte. Met helderheid had zij niet veel op. In de muziek werd helderheid verschrikkelijk overschat. Met transparante helderheid zette de pianist het thema neer, las je in de kritieken. Maar wat had je daaraan als dat thema niet afstak tegen een duistere ondergrond? Helderheid was goedkoop, gemakkelijk en misleidend. Het verhulde de geheimzinnige ondoorzichtigheid waarin de kern van alle muziek schuil ging. Je wist toch niet wat je hoorde? Zo moest het dan ook klinken als je speelde. Zo was het. Schubert helder? Brahms? De helderheidsmaniakken lieten je geloven in een valse eenvoud. Luister maar, zo logisch en klaar zijn de dingen die zich voordoen. Niets is raadselachtig, alles is van begin tot eind moeiteloos te volgen. Een leugen. Alsof je niet moest zoeken, alsof je niet op de tast een compositie binnen moest gaan, bereid om in elke richting te dwalen, niet te beroerd om op de meest onverwachte plaatsen een betekenis te vinden.”¹

Is de God die Jezus liefdevol Abba noemde, en die hij nu op Palmzondag tegemoet rijdt op die ezel, de God van dit licht dat alles transparant probeert te maken? Alles wil blootleggen en doordringen? Of is de God van de transparantie het Gouden Kalf waar omheen wij ons hebben verzameld? Een afgod, die niets méér vreest dan alles wat ondoorzichtig en geheimzinnig is, omdat dat niet te bemachtigen is - en daarmee de eigen onmacht bevestigt. Zou het kunnen dat we daarom zo fel op een gesluierde vrouw reageren en de boerka in de ban hebben gedaan? Dat daarom religie als een bedreiging wordt gezien en uit het publieke domein wordt geweerd? Gewoon omdat er een geheim in schuilt, dat ondoordringbaar is, zich aan onze wetten van transparantie onttrekt en zo een obstakel vormt voor onze wil alles met behulp van de menselijke ratio te willen doorgronden.

Bij de Abba-God van Jezus hoort de twijfel, het zoeken, of zoals Wanda Wiericke zegt: ergens op de tast binnen gaan, te dwalen om vervolgens op de meest onverwachte plaatsen betekenis te vinden. Niet de zelfverzekerde helderheid die bij een ‘ik’ past dat alles en iedereen tot zichzelf wil herleiden, staat hier centraal, maar de aantrekkingskracht van het geheimzinnige anders-zijn van de ander dat tot een ontmoeting met het onbekende uitnodigt. Die ondoorzichtige ander die mijn rust verstoort en mijn denken en doen in verwarring brengt, die een appel op me doet en op de alarmknop van mijn geweten drukt.

Welk onrecht maakt ons opstandig op weg naar Pasen? Welke woorden en beelden alarmeren ons geweten en appeleren aan ons gevoel van verantwoordelijkheid? En als we het weten, hebben we dan ook de moed om de tafels van de geldwisselaars in de tempel omver te gooien? Om in opstand te komen tegen het onrecht om ons heen op weg naar Pasen?

Niet gevoelens van schuld en schaamte zijn het uiteindelijke antwoord op onrecht, maar het nemen van verantwoordelijkheid in de mate waarin je ze kunt dragen. Die zonden, die te zwaar zijn om alleen te dragen, mogen we leggen op de schouders van de man die vandaag tweeduizend jaar geleden volgens de overlevering op zijn ezel Jeruzalem binnen reed. Hij torstte ze voor ons mee op die hele lange weg naar Pasen, via de Via Dolorosa tot aan het kruis. Maar dit ontslaat ons niet van de opdracht om deze man van Nazareth na te volgen door

*weer te zingen over verantwoordelijkheid, ook nu
zo zacht mogelijk misschien,
het staat het red me roepen niet in de weg.*

Manuela Kalsky

Gelezen: Psalm 101² en Matteüs 21,1-17

---

¹ Anna Enquist, *Het Geheim*, Amsterdam/Antwerpen 1997, 192-193.

² Huub Oosterhuis, *150 psalmen vrij*, Uitgeverij Ten Have, Utrecht 2011, 168.